

Kutatási zárójelentés

OTKA 105089: „ Roma Politika Intézményesülése” című kutatás szakmai beszámolója (2012. szeptember 1 -2016 augusztus 31)

Vezető kutató: Kóczé Angéla

Kutatók: Neményi Mária és Szalai Júlia

Kutatás magyar és angol nyelvű összefoglalása:

Magyar nyelvű összefoglalása:

A 2011-ben az Európai Unióban elfogadott " Európai Roma Integrációs Stratégia" egyben a “roma integrációs politikának” a lezárását is jelentette, nemcsak a nemzetközi roma szervezetek, hanem a magyarországi roma politikát alakító nemzetközi és hazai roma civil szervezetek, kisebbségi önkormányzatok, roma aktivisták és politikusok közpolitikai és társadalompolitikai fellépési formáiban, befolyásuk érvényesítésének tereiben és a közösségi, politikai reprezentáció lehetőségeiben.

A kutatásunk célja az volt, hogy megismerjük a rendszerváltás utáni roma politikai törekvéseket alakító roma közéleti szereplők személyes meghatározottságának és törekvéseinek mélyebb társadalmi és politikai beágyazottságát, s az ezekkel összefüggő mozgatórugóikat: családi hátterüket, társadalmi szerepük tágabb összefüggéseibe ágyazott céljaikat, politikai szocializációjukat, szellemi-ideológiai fejlődésük pályáját, érdekeltségeiket, valamint személyes és szervezeti hálózatrendszerüket. A kutatás keretében 25 életútinterjút készítettünk roma közéleti szereplőkkel továbbá 10 közszereplőhöz kapcsolódó 53 családtörténeti interjút készítettünk a hozzátartozókkal, barátokkal és munkatársakkal. Azonkívül, 20 esettanulmányt készítettünk, amelyek mindegyike media, jogi és politikai dokumentumok elemzésén alapuló, rendszerváltás utáni szervezeti formákat, társadalmi és jogi gyakorlatokat mutat be, amelyek kapcsolódnak az általunk kiválasztott roma közéleti szereplők politikai tevékenységeihez. Ezeket az esettanulmányokat három szinten elemeztük: *makro szinten* a társadalmi és politikai intézményrendszeréből eredő lehetőségek és korlátok mentén; *mezo szinten* az adott politikai, társadalmi és jogi gyakorlatok szervezeti/mozgalmi megjelenítését; *mikro szinten* pedig az adott gyakorlatok hogyan hatottak egyes közéleti szerepet vállaló romák személyes és közösségi ambícióira, milyen jellegű egyéni vagy közösségi politikai szerepvállalásra ösztönözték. Az esettanulmányok elemzésben arra törekedtünk, hogy egyfelől kimutassuk az ideológiai, intézményi és személyi folytonosságokat, másfelől rámutassunk azokra a politikai töréspontokra, amelyek nyomán megváltozott egy-egy személy, tömörülés vagy nézetrendszer befolyása, és mások illetve más, régi vagy új elképzelések váltak meghatározóvá a roma politikai szcénában. Valamint, megvizsgáltuk az általunk kiválasztott roma közéleti szereplők media reprezentációját

és a hozzájuk kapcsolódó különböző politikai, közpolitikai és mozgalmi dokumentumokat. A kutatásunk keretében módszertani innovációt hajtottunk végre, azzal, hogy a közéleti szereplőkkel folytatott élettörténeti interjúk egyrésze nyilvános esemény keretében valósult meg, a roma mozgalom egyik kultikus helyén, a Roma Parlamentben roma és nem roma politikai aktivisták, szakértők és családtagok jelenlétében, ami hatást gyakorolt az interjúk tartalmára és az elbeszélés módjára. Továbbá, módszertani újjáértékelésnek számít az is, hogy az interjúk egy részét -egyetemet végzett- roma fiatalok készítették, amelyen keresztül elindult egy inter-generációs dialógus a fiatal és az idősebb roma elitek közt. Ezenfelül, a kutatás lezárásaként 5 nyilvános panel beszélgetést szerveztünk, amelyekben társadalomtudósok, roma és nem-roma közéleti és közpolitikai szereplők vitatták meg különböző kutatáshoz kapcsolódó kérdéseket, mint pl: Az elmúlt fél évszázadot tekintve, milyen korszakai voltak a roma politikai aktivizmusnak, és a hangsúlyváltások hogyan hatottak a különböző szakpolitikákra?; Mik az előnyei és mik a hátrányai a szintudatos, illetve a színvak etnikai politikának?; Hogyan manifesztálódtak az ideológiai, gender, generációs és esetleges szub-etnikus (romungro, beás, oláh) feszültségek a roma politikai szerveződés történetében?; Hogyan ösztönözte a hazai akadémiai diskurzus a tudományos és politikai nyelvezet összekapcsolását, és milyen módon reflektált a romák politikai jogainak az érvényesítésére?; Hogyan kapcsolódott a magyarországi roma politika a rendszerváltás utáni hazai és transznacionális (európai és globális) politikai trendekhez?

A nyilvános élettörténeti interjúkat és a panel beszélgetéseket rögzítettük és archiváltuk, mint "A Roma Polgárjogi Esték gyűjtemény"-e a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetében, működtetett 20. Század Hangja Archívumában (www.20szazadhangja.hu). Összességében a kutatásunk egyedülálló kvalitatív kutatási gyűjteményt hoztunk létre, amely a roma kutatások történetében először kísérelte meg azonos szempontrendszer szerint szóra bírni a magyarországi roma polgárjogi mozgalom emblematikus szereplőit.

Angol nyelvű beszámoló összefoglalása

2011 was a year signaling a milestone in the European Union by enacting „The EU Framework for Roma Integration Strategies”. The approval of this document symbolizes the termination of a decade-long struggle of the international Romani organizations as well as of Hungarian Roma NGOs, minority self-governments and dedicated Roma activists who made all attempts to influence decisions in social policy, and to make visible minority political representation in their wider as well as in their local communities. The aim of our research was to gain scholarly knowledge about the Roma political elite who shaped the political consciousness and struggle after 1989, to gain knowledge about their political socialization and social determinations and analyze their related familial and social roles how does it connect to their political-ideological development and to their personal and social networks.

In the frame of the research we conducted 25 in-depth life history interviews and 10 related family history interviews in which we conducted 53 interviews with their selected relatives, friends and even workmates. Moreover, we prepared 20 case studies that relate to the various social, political,

legal and organizational forms after 1989 as well as its links to the political and social activities of the selected Roma activists. These case studies are based on an analysis of various documents, media, policy and legislative materials. These case studies are investigated at three levels: *at macro level* we investigated the possibilities and limitations of the social and political system; *at mezzo level* we analyze the manifestation of the selected social, political and legal practice in the movement or in a specific organization; *at micro level* we explored that how these social, political and legal practices influenced the individual and community aspirations of the selected Roma activists. In the case studies, on one hand we aim to identify the ideological, institutional, and personal continuity, on the other hand to show those tipping points that created significant changes in terms of views and influence of certain people or interest groups, moreover how new and old ideas and political concepts became important in the Roma political scene. Furthermore, we analyzed the media representation of a selected Roma political actor and their related political and policy documents.

In the frame of the research we made some methodological innovation, namely we conducted the interviews with the Roma political leaders in a public and iconic space that has a significant relevance in the Roma movement. The public interviews have been witnessed and followed online by Roma and non-Roma activists, researchers, policy-makers, and relatives that made a significant effect on the content of their political narratives. In the history of Roma related academic research this was the first time that Roma PhD candidates, and Roma university students got invitation to conduct interviews. This opportunity created an inter-generational dialogue between younger and older Romani elite. Moreover, as a closure of the research we also organized a 5 public panel discussions with the participation of Roma and non-Roma researchers, political activists, and policy-makers around questions such as; What kind of stages had the Roma politics in the last few decades and what way does it affect the Roma related policies?; What are the advantages and disadvantages of the Roma “colorblind” policies? What are the manifestations of the various frictions such as, ideological, gender, generational, and sub-ethnic conflict in the movement? In what way academia helps to create a bridge between academic and political discourse and how the academia reflects on the political struggle of Roma? How the Hungarian Roma movement connected with the European and global (transnational) Roma political activism?

So the public interviews and panel discussions are documented and archived as “A Collection of the Roma Civil Rights Evening” that is operated by the Hungarian Academy of Sciences, in the Center for Social Studies, Voices of the 20th Century (www.20szazadhangja.hu). Overall our research is a unique qualitative collection that made an attempt to give a voice for the iconic figures of the Roma political activism based on a same criteria’s.

Tervezett kutatási feladatok és eredmények (2012. szeptember 1 -2016 augusztus 31).

1. A kutatás előkészítési szakaszában

Előkészítő szakaszban vállalt feladatok

- Interjúk kulcsszereplőinek és családjainak beazonosítása. Családi és élettörténeti interjúk vázlatának elkészítése.
- A romák politikai részvételéhez és a roma politika intézményesüléséhez kapcsolódó dokumentumok, jogi és egyéb szabályozásokat tartalmazó rendeletek, kutatási anyagok, elemzések, szócikkek, összegyűjtése.
- A romák politikai részvételéhez és a roma politika intézményesüléséhez kapcsolódó szakirodalom összegzése és kritikai elemzése
- A romákkal kapcsolatos legfontosabb közpolitikai dokumentumok és médiában megjelent anyagok összegyűjtése, 1989-től egészen az európai roma stratégia deklarációjáig.
- A roma politikával kapcsolatban az elmúlt öt évben megjelent média-anyagok összegyűjtése és elemzése, mintavétel alapján

Eredmények:

Roma politika kulcsszereplőinek és családjainak az azonosítása és felkérése megtörtént. Továbbá elkészítettük a családi és élettörténeti interjúk vázlatát. S különböző rendszerváltás utáni roma politikához kapcsolódó kutatásokból bibliográfiát állítottunk össze.

2. A kutatás első szakaszában:

Vállalt feladatok:

- Kritikai elemzése és összegzése a romák politikai részvételéhez és a roma politika intézményesüléséhez kapcsolódó szakirodalomnak
- A legfontosabb romákkal kapcsolatos közpolitikai dokumentumok és médiában megjelent anyagok összegyűjtése, 1989-től egészen az európai roma stratégia deklarációjáig.
- Média elemzése az elmúlt öt évben megjelent roma politikával kapcsolatos cikkeknek
- 10 db. család- és élettörténeti esettanulmány (minden esettanulmány minimum 3 család- és élettörténeti interjút tartalmaz)

Eredmények:

- Szakirodalmi összefoglalókat és kritikai elemzéseket készítettünk a Roma politika intézményesüléséhez kapcsolódó témák alapján, amelyek egyrésze hozzájárul a tervezendő publikációinkhoz. Azonkívül összegyűjtöttük a legfontosabb romákkal kapcsolatos közpolitikai dokumentumok és a médiában megjelent anyagokat, 1989-től egészen az európai roma stratégia deklarációjáig.
- Média elemzést nemcsak az elmúlt 5 évre, hanem az előző évekre is kiterjesztettük a Népszabadság és a Magyar Hírlap cikkei alapján. Továbbá megnéztünk különböző Roma újságokat is mint pl. Amaro Drom-ot, hogy az itt megjelent témák és személyek reprezentációi mennyiben tért el a mainstream médiától.
- A kutatás keretében összesen 25 életútinterjút készítettünk roma közéleti szereplőkkel, továbbá 10 közszerelőhöz kapcsolódó 53 családtörténeti interjút a hozzátartozókkal, barátokkal és munkatársakkal. Elkészítettük az interjúk elemzését, társadalmi és politikai kontextualizációját ami a kutatáshoz kapcsolódó könyv alapját fogja képezni.

Módszertani innováció: A vállalt feladatokon felül módszertani innovációt hajtottunk végre abban az értelemben, hogy az interjúk nem a megszokott módon a kutató és az interjúalany közötti beszélgetés-elbeszélés formájában, hanem egy nyilvános esemény keretében valósult meg, ahol maga a hely (Roma Parlament) és a közönség (roma és nem roma politikai aktivisták, szakértők, családtagok) is hatást gyakorolt az interjúk tartalmára és az elbeszélés módjára. Továbbá, módszertani újításnak számít az is, hogy az interjúkat -egyetemet végzett- roma fiatalok készítették a polgárjogi harcosokkal, politikusokkal és közéleti szereplőkkel. A nyilvános életútinterjú lehetőséget teremtett arra, hogy a hallgatók is tegyenek fel kérdéseket az interjú végén, továbbá egy inter-generációs dialógust indítottunk el a fiatal és idősebb generáció között. A kutatás folyamatában létrehoztunk és formalizáltunk egy kollektív tudásátadási folyamatot, amiben a kutatók csupán lehetőséget és feltételeket biztosítottak.

Ez a módszertani innováció szorosan kapcsolódik a napjainkban folyó nemzetközi tudományos vitákhoz, amely a szociológia tudomány társadalmi és politikai szerepét tárgyalja. Ennek az egyik képviselője Michael Burawoy (2005), aki a köz-szociológiáért/„public sociology” harcol, és azt képviseli, hogy a szociológiának mind tartalmában mind módszertanában meg kell újulnia és a közjavát kell szolgálni. Ő azt mondja, hogy ennek a megújulásnak aluról a civil társadalomból kell jönnie¹. Burawoy (2005) azt állítja, hogy a szociológiai tudást nem szabad alábecsülni, sőt inkább a hagyományos módszertan képviselőinek kell azon gondolkodni, hogy hogyan tehetnék nyitottabbá a kutatásaikat.

A kutatásunk szorosan kapcsolódik még az angolszász „Participatory Action Research”/részvétalapú akciókutatás elméleti hagyományaihoz is. A roma fiatalok bevonása a kutatásba, továbbá a kutatási anyagok hozzáférhetőségének biztosítása, hozzájárul azon módszertani újításokhoz, amely a társadalomtudományos kutatási eljárások demokratizálására törekszik. A

¹ Michael Burawoy érveit ebben a tanulmányban fejté és itt összegzi a köz-szociológia szerepét. “For Public Sociology” by Michael Burawoy In *AMERICAN SOCIOLOGICAL REVIEW*, 2005, VOL. 70 (February:4–28)

részvételialapú kutatás egyik alapvető célja, a tudományos diskurzushoz való hozzáférés biztosítása a kutatás tárgyát és célcsoportját képző emberek számára. A részvétel alapú kutatás/ „Participatory action research” elméletét több tudományterület is átvette és a maga kutatási paradigmája szerint módosította, mint például a szociológia, antropológia, közgazdaság, történelemtudomány, stb. (Brown and Tandon 1983; Brydon-Miller et al 2003; Cornwall and Jewkes 1995; Reason and Bradbury 2001; Smith et al 2010). Közös bennük, hogy társadalomkritikai értékek mentén, társadalomjobbító szándékkal képzelik el a kutatást. Alapvető céljuk a társadalmi igazságtalanságok láthatóvá tétele és a marginális csoportok helyzetbe hozása. Eljárásaikban a kutatás és a társadalmi beavatkozás összefonódik, sőt, a programok egy része a részvételi kutatást magát tekinti aktivizmusnak, társadalmi beavatkozásnak.

Mi, mint kutatók, hasonlóan a részvétel alapú kutatás elméleti és módszertani megalapozóihoz (Appadurai 2006). azt gondoljuk, hogy a kutatás nemcsak a magasan képzett technikai és módszertani tudással rendelkezők privilégiuma, hanem a kutatás maga egy demokratizációs folyamat, amiben lehetőséget biztosítunk és kapacitáljuk azokat, akik marginális helyzetükből adódóan, eddig nem tudtak részt venni tudományos kutatásokban.

3. A kutatás második fázisa

Vállalt feladatok:

- 20 db esettanulmány elkészítéséhez szükséges vázlat elkészítése az esetek beazonosítása. (minden esettanulmány tartalmaz 3 félig strukturált interjút aktivistákkal, 3 félig strukturált interjút szakértőkkel és legalább egy fókusz csoportot a helyi közösségből). Terepmunka
- Kutatási eredményeket bemutató műhelybeszélgetés kutatókkal és civil szervezetek képviselőivel
- Kutatási eredmények disszeminálása cikkek és kutatási prezentációk formájában A kutatási eredmények alapján szemináriumi kurzus anyag összeállítása és tanítása
- Projektzárás

Eredmények:

A kutatás ezen fázisában arra törekedtünk hogy a politikai esettanulmányokat terepmunkával összekössük. Különböző témákat azonosítottunk be, amelyekhez akár több esettanulmány is kapcsolódhatott. Következő témák kerületek beazonosításra és feldolgozásra:

Oktatás: (Mainstream integrációs oktatáspolitiká, Roma Nemzetiségi Oktatási Intézmények, Tanodarendszer, Iskolai szegregáció, Roma szakkollégiumok és ösztöndíjrendszerek)
Foglalkoztatás (Foglalkoztatási diszkriminációs esetek, közfoglalkoztatás intézményrendszere, Roma vállalkozók/vállalkozások, pozitív diszkriminációs gyakorlatok,)

Jóléti szolgáltatások intézményrendszere, segélyezési politikák (etnicizáló és büntető segélyezés, segélyezés és közmunka összefonódása)

Lakhatás, Területi és Lakóhelyi Szegregáció (lakáspolitikai változása- szegregátumok alakváltozásai, kilakoltatások,)

Egészségügy (Romák az egészségügyben, pozitív diszkriminációs gyakorlat (roma orvosok, ápolók képzése, stb)

Gender (nemi esélyegyenlőség szemléletének alakítói és roma nők megjelenése a rendszerváltás utáni roma politikában)

Kultúra és Politikai Reprezentáció (Roma képzőművészet és politika összefonódása,)

Civil szervezetek politikai szerepvállalása (Rendszerváltó civil szervezetek, Donor- driven civil szerveződések, OSI-Soros, Autonomia alapítvány szerepvállalása a roma politikában,)

Egyházak szerepe a rendszerváltás utáni Roma civil és politikai szerveződésekben (Történelmi és karizmatikus egyházak összekapcsolódása)

Intézményes Politikai Részvétel (Mainstream politikai pártok roma politikája, Kisebbségi Önkormányzatok politikája és központi szereplői, kormányzati politikák és azok képviselői)

Jogvédelem, Emberi Jogok (Jogvédő szervezetek politikája, jogi estek osztályozása, Roma gyilkosságok)

Roma média (Roma nyomtatott és elektronikus mediumok megjelenésének története (Phralipe, Amaro-Drom, Kethanipe, Roma Magazin, Radio-C, Roma Press, etc), Roma média társadalmi és politikai szerepe)

Romák migrációja (rendszerváltás utáni migrációs hullámok, „Kanadai exodus”, Zámolyi romák kálváriája”)

Roma öszerveződés története belülről (reflexive és kritikai elemzése a romák öszerveződésének rendszerváltástól napjainkig pl. Phralipe, Roma Parlament, Roma Polgárjogi Mozgalom, Facebook mozgalmak stb)

A „politikai esettanulmányokat” egy általános szempontrendszeren keresztül elemzünk, aminek három szintjét különböztettük meg; makro, mezo és mikro-szintet. Mindegyik esettanulmányt aztán tovább részleteztünk az adott témán belüli specifikus szempontok alapján:

Makro- szintű elemzés :Rendszerváltás utáni általános társadalmi és politikai kontextus leírása az esettanulmány szempontjából: (Ebben a részben egy általános összefoglalást készítettünk az adott terület romákra vonatkozó jogi, politikai és szakpolitikai változásairól.)

Rendszerváltás utáni lehetőségeket és problémákat körvonalaztuk az adott területre vonatkozóan. Kutatási kérdéseink:

- Romák, hogyan vesznek részt ezekben a változásokban? Kik azok, a roma civil szervezetek és személyek akik ezeket a változásokat követelik vagy ellenzik?
- Melyek azok a releváns történelmi, politikai folyamatok amelyek hatással vannak az elemzett „politikai esettanulmányra”?
- Melyek azok a releváns szakpolitikai változások amelyek hatással van az elemzett „politikai esettanulmányra”.

(Statisztikák, tanulmányok, interjúk készítése kulcs szakértőkkel)

*Mezo-szintű elemzés:*Kontextuális elemzése az adott „politikai esettanulmánynak”. A következő kérdéseket vizsgáltuk:

- A rendszerváltás után a vizsgált terület milyen főbb változásokon ment keresztül? Ezeket hogyan lehet csoportosítani illetve milyen rendszerekbe lehet sorolni?
- Milyen nagyobb trendek alakultak ki ezen a területen? Milyen specifikus politikai és társadalmi változással hozhatók összefüggésben?
- Hogyan lehet a vizsgált terület meghatározó trendjeinek és elképzeléseinek támogatóit és ellenzőit jellemezni? Milyen érveket használnak pro és kontra?
- Melyek a legfontosabb események a vizsgált területen? Hogyan kapcsolódnak a roma politika intézményesüléséhez?
- Milyen szervezetek vesznek részt a vizsgált területhez kapcsolódó politikák artikulálásban? Ezek a szervezetek milyen viszonyban vannak egymással (példákon keresztül)?

(statisztikákra, tanulmányokra, cikkek, interjúk készítése kulcs szakértőkkel és aktivistákkal,)

Mikro-szintű elemzés: A vizsgált területhez tartozó aktivisták, politikusok egyéni politikai ambícióinak bemutatása.

- Kik azok a személyek akik a legerőteljesebben képviselték ezeket a szakpolitikákat? Milyen személyes motivációk mentén képviselte ezt az ügyet?
- Mennyire voltak sikeresek ezen politikák képviseletében? Milyen előnyeik és hátrányaik voltak?
- Hogyan kapcsolódtak a roma politika különböző trendjeihez? Kik voltak a szövetségeseik/ellenzőik?

- Milyen politikai nyelvezetet használtak? Ez a nyelvezet mennyiben különbözött vagy mennyiben volt hasonló a mainstream nem roma/ roma politika által használt nyelvezethez

Kutatási eredményeket bemutató műhelybeszélgetést kutatókkal és civil szervezetek képviselőivel összekötöttünk a kutatási panel-beszélgetésekkel amelyeket videóra rögzítettünk és archiváltunk A roma politika intézményesülése c. kutatást lezáró workshop (OTKA K 105089) 2016. július 5-én került megrendezésre a Magyarországi Roma Parlament épületében, Budapest, Tavaszmező utca 6.

Kutatási eredmények disszeminálása cikkek és kutatási prezentációk formájában, igazából most fog elkezdődni. A kutatási eredményeinek a felhasználásával szemináriumi kurzus anyagot állítottunk össze, amit a CEU által szervezett nyári egyetemen mutattunk be.

A projektzárása megtörtént és egyben az MTA Szociológiai Intézetében fenttartott kutatói állásom is megszűnt.

Jelenleg a következő publikációkon dolgozom amelyek részben vagy teljes egészében az OTKA által finanszírozott kutatáshoz kapcsolódnak.

A kutatás feldolgozott anyagát könyv formában szeretnénk megjelentetni:

Kóczé Angéla-Neményi Mária-Szalai Júlia (2017) *Elbeszélte évtizedek: A Roma Politika Közelmúltbeli Története a Roma Politikusok Szemével* (in progress).

Továbbá ezek a könyvek és cikket vannak megjelenés alatt, amelyek kapcsolódnak a kutatáshoz:

Angéla Kóczé (2017) Gender, Race, and Class: Romani Women's Political Activism and Social Struggle in Post-Socialist Europe (monograph manuscript in progress) Expected publication date 2017 by the Central European University Press.

The Roma and the Struggle for Identity in Contemporary Europe (working title) Angéla Kóczé, Huub van Baar (Eds.)

A Reflexive History of the Romani Women's Movement (working title) Angéla Kóczé, Violetta Zentai, Enikő Vince, Jelena Jovanovic (Eds)

Kóczé, A. 'Race, Migration and Neoliberalism: Distorted Notions of Romani Migration in European Public Discourses' forthcoming in *Journal of Ethnic and Migration Studies*, special issue on *Un/Free Mobility: Eastern European Roma Migrants in the EU*. (revised submission)

Kóczé, A. 'Silence and Rage: Roma and the politics of double discourse in post-racial Europe' forthcoming in *Identities: Global Studies in Culture and Power*, special issue on *Romaphobia and the Media*. (revised submission)

